OPROEP TOT ACTIE

Samen voor een dementievriendelijk Vlaanderen

DOEBOEK dementievriendelijke gemeenten

vvsg

Vlaamse Ouderenraad

ALZHEIMER LIGA VLAANDEREN vzw
samen dementie draagbaar maken

expertisecentrum dementie Vlaanderen

Deze **oproep tot actie** kwam tot stand in twee co-creatieve rondetafelgesprekken met personen met (jong)dementie, mantelzorgers, zorgprofessionals en actoren uit dementievriendelijke besturen. Zonder hun waardevolle en waarheidsgetrouwe input was dit niet mogelijk geweest. Zij **onderschrijven** en **steunen** deze oproep tot actie en hun appèl is duidelijk: ze willen vooruit, **naar een dementievriendelijk Vlaanderen**. Dat wil jij toch ook?

Colofon

Teksten Iris De Mol **Redactie** Expertisecentrum Dementie Vlaanderen, Alzheimer Liga Vlaanderen, Vlaamse Ouderenraad
Eindredactie Iris De Mol **Beeld cover** Leo De Bock – in opdracht van het Expertisecentrum Dementie Vlaanderen
Vorm Ties Bekaert, VVSG-Communicatiedienst
Verantwoordelijke uitgever Mieck Vos, VVSG vzw, Bischofsheimlaan 1-8, 1000 Brussel

April 2019

Voorwoord 4
Overzicht gebruikte icoontjes 7

Dementievriendelijke gemeenten: een beweging 8
Waarom is een dementievriendelijke gemeente nodig? 10
Wat is de bedoeling van een dementievriendelijke gemeente? 12
De dooddoeners voorbij 16
Wat vinden lokale besturen zelf? 18
Disclaimers 20

Wat kan een lokaal bestuur doen? 22
Dementievriendelijke gemeenten hoog op de lokale agenda 24
Werken vanuit visie 28
Uitpakken met sterke projecten 30

Wat kan de burger doen? 32
Stop dementie niet in de doofpot 34

Dementievriendelijke dromen: van uitdaging naar actie 36
Waar dromen deelnemers van? 38
Een inloophuis (jong)dementie 40
Een uitnodigende, inclusieve en verbindende buurt 42
Er wordt op een correcte en genuanceerde manier over (jong)dementie gepraat 46
Personen met dementie zijn de spreekbuis van hun eigen noden 48
Mantelzorgers staan er niet alleen voor 50
Gebruikersgericht werken: hoe neem ik personen met dementie en hun mantelzorgers mee op weg? 52
Service Design denken 54
Werken met persona's 56
Tweevoudige diamant 58

De weg naar succes 60
Een dementievriendelijke gemeente is een beweging 62
Gouden tips 64
Gouden praktijken 66

Bibliografie 72

Voorwoord

© CHARLES RONDAS - VLAAMSE OUDERENRAAD

Het pleidooi voor een dementievriendelijke samenleving is niet nieuw, maar gezien de verwachte toename van het aantal personen met dementie én hun betrokken mantelzorgers, meer dan ooit actueel. Met deze dynamische gids willen we ambitie en ideeën écht slagkracht geven. En wat hiervan nu precies de bedoeling is, zit in de naam zelf: een leidraad en motivator voor **actie**. Want dat is nodig om een daadkrachtig antwoord te geven op het toenemend aantal personen met (jong)dementie.

Deze doe-gids groeide uit de input van mensen die dagdagelijks met (jong)dementie te maken hebben. Tips, methodieken en ideeën sluiten sterk aan bij **hun leefwereld** en maken het appèl om dementievriendelijk te worden concreet en authentiek.

Een dementievriendelijke gemeente is geen doel op zich maar een **beweging** gevoed en aangestuurd door relevante stakeholders: van personen met dementie tot mantelzorgers. In dit geval zijn zij zelfs 'shareholders' of mede-eigenaars. Zorg dat zij de dementievriendelijke gemeente mogen mee-maken: hun ervaringsdeskundigheid is immers van onschatbare waarde. Of je de dingen over een andere boeg moet gooien om dit te realiseren? Zeker en vast. Het vraagt om moedige beslissingen en 'omdenken', van aanbodgestuurd naar vraaggestuurd. Deze gids wil lokale besturen hierin ondersteunen.

We zijn erkentelijk en trots voor er wat al gebeurt, maar maken ons net zoals de deelnemers van de rondetafelgesprekken ook zorgen. Er is nog veel ruimte voor verbetering dus laat ons deze benutten! De uitdagingen van vandaag geven kansen voor het sterker dementievriendelijk beleid van morgen. En **een lokaal bestuur dat goed is voor dementie, is goed voor al haar inwoners.**

© WWW.ONTHOUMENS.BE

Overzicht gebruikte icoontjes

tips

dementievriendelijke gemeente

actie

uitdaging

droom

weg naar succes

gouden tips

partnerschap

meer weten?

goede praktijk

woord — link / pop-up

filmpje

Deze 4 icoontjes brengen je naar achterliggende informatie.
De pop-ups die verschijnen kan je sluiten door op het kruisje in de rechterbovenhoek te klikken.

Dementie-vriendelijke gemeenten: een beweging

‘We spenderen heel veel tijd aan het ontwerpen van dingen, maar staan niet lang genoeg stil bij zij die het ontwerp gaan gebruiken.’

Dr. Prabhjot Singh

Waarom is een dementievriendelijke gemeente nodig?

42.7% meer personen met dementie tegen 2035

Ook het aantal mantelzorgers en betrokken familieleden neemt sterk toe!

Economische consequenties: toename (gezondheidszorg)-kosten

Toename diversiteit binnen personen met dementie

70% woont thuis (en wil daar ook blijven wonen)

Dit legitimeert de inzet op een dementievriendelijke leefomgeving, maar ook op een sterke(re) ondersteuning van mantelzorgers: het is vaak door hun tomeloze en onbezoldigde inzet dat een geliefde, vriend of familielid met dementie thuis kan blijven wonen. Lees meer over wat je kan doen voor mantelzorgers op pagina 50.

Lees in de inspiratiegids 'dementievriendelijke gemeente' van de Koning Boudewijnstichting en de handleiding van VVSG meer over waarom een dementievriendelijke gemeente nodig is.

Gaat om mensen met dromen en wensen

Geen 'ver van ons bed' show

'Wij zijn de ouderen van morgen.'

Een lokaal bestuur is sterk geplaatst:

Als bestuursniveau dat het dichtst bij de burger staat, heeft een lokaal bestuur een goed zicht op de noden van haar burgers. Vanuit die positie roept zowel het geactualiseerde dementieplan 2016-2019 als het Vlaams ouderenbeleidsplan 2015-2020 op om leeftijds- en dementievriendelijk te werken. Wat de uitkomst van de verkiezingen op 26 mei 2019 ook zijn, het blijft prioritair om in de nabijheid van mensen en over beleidsdomeinen heen sterk leeftijds- en dementievriendelijk beleid te voeren.

Wat is de bedoeling van een dementievriendelijke gemeente?

In een dementievriendelijke gemeente krijgen personen met dementie en mantelzorgers blijvend kansen om zich te ontplooien en staan kwaliteit van bestaan, respect en inclusie voorop. Ze blijven deelnemen aan het 'gewone leven' en worden aangesproken op hun mogelijkheden, in plaats van kwetsbaarheid. Dat is waar het écht om gaat.

Als lokaal bestuur kan je hier doorheen een mix van dementievriendelijke initiatieven aan tegemoet komen. Zorg wel dat acties voeling houden met wie de personen met dementie in jouw gemeente zijn. De uitdaging is om vanuit hun realiteit en leefwereld te vertrekken. Niet vanuit regels en procedures of wat volgens jou 'dementievriendelijk' is. De sleutel tot succes zit in een beweging die vertrekt vanuit de noden van personen met dementie en hun mantelzorgers. Zet de pijl in de juiste richting en laat je leiden door waar het écht om gaat: het welbevinden van mensen in een kwetsbare positie.

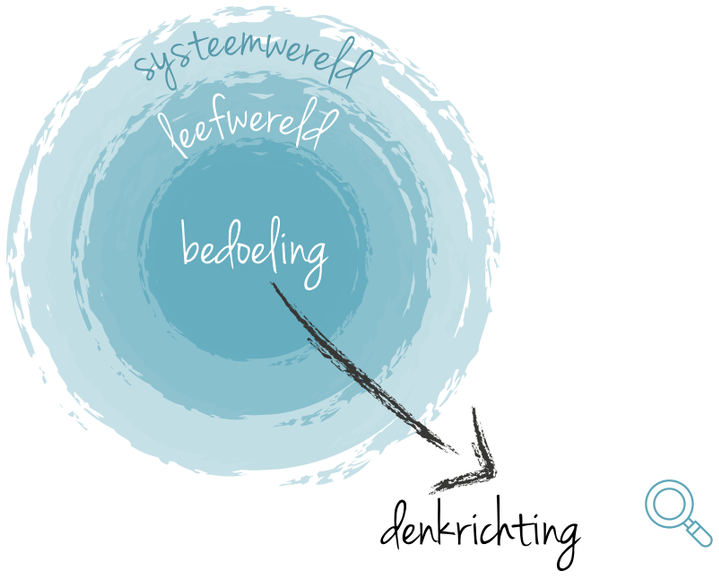

Valkuilen in kaart brengen en overwinnen

Wees waakzaam voor de kloof tussen 'wat nodig lijkt' en **wat werkelijk nodig is**.

Zorg voor eigenaarschap en gedragenheid: neem personen met (jong)dementie en hun mantelzorgers mee op weg als (ervarings)deskundigen.

Premies, tegemoetkomingen, onderzoek en beleid zijn sterke hefbomen maar moeten wel voeling houden met de leefwereld van personen met dementie en mantelzorgers om echt een verschil te maken. In deze oproep tot actie leer je vanuit hun perspectief redeneren.

De persoon met dementie en **de** mantelzorger bestaan niet.

Co-creatie is meer dan mensen inlichten over wat je doet en/of alles uit handen geven. Wie samen op weg gaat doet dat in een gelijkwaardig partnerschap met gedeelde doelen.

Blader door naar de gouden tips en ontdek al hoe je deze valkuilen kan overwinnen.

De bedoeling van de oproep tot actie:

1

lokale besturen ondersteunen op hun weg naar een dementievriendelijke gemeente met waarheidsgetrouwe tips, methodieken en inspirerende praktijken...

2

die flexibel inzetbaar zijn in hun specifieke lokale context...

3

en inspiratie geven voor een gelijkwaardig bondgenootschap tussen zorgverleners, zorgvragers en zorgdragers.

4

Personen met dementie en hun mantelzorgers erkennen in hun rol als ervaringsdeskundige: je hebt hun inzichten nodig op weg naar een dementievriendelijke gemeente!

5

Maar ook burgers zelf iets in handen geven om hun lokaal bestuur (op haar verantwoordelijkheid) aan te spreken.

De dooddoeners voorbij

Een dementievriendelijke gemeente hypothekeert de aandacht voor andere kwetsbare groepen

De kern van een dementievriendelijke gemeente ligt in waarden zoals respect, gelijkwaardigheid, participatie en inclusie. Het vraagt bijzondere aandacht voor personen met dementie en hun mantelzorgers, maar gaat in se om **mensvriendelijkheid**: *'Als je goed bent voor dementie, ben je goed voor al je bewoners'*. Dementievriendelijk werken is bovendien niet 'of, of', maar 'en, en': het houdt linken met vermaatschappelijking van de zorg, gezonde gemeente, leeftijdsvriendelijke gemeenten en het lokaal sociaal beleid van een gemeente. Benoem die linken, gebruik ze als kapstokken om dementievriendelijk beleid aan op te hangen en geef engagement meer fond en legitimiteit.

Een dementievriendelijke gemeente kost veel (extra) geld, tijd en energie.

Geld is niet altijd een maatstaf voor kwaliteit. Investeer ook niet in het wilde weg, maar vertrek vanuit een goed onderbouwde visie die echt capteert wat personen met dementie en hun mantelzorgers belangrijk vinden. Laat je hierin inspireren door bestaande projecten: het warm water is er al (blader door de gids en ontdek heel wat goede praktijken). Ga voor doordachte acties die kunnen leiden tot grootste dingen. Want wie met de juiste ingesteldheid mensgericht investeert, zal dementievriendelijke inspanningen zelfs zien renderen.

Het is de verantwoordelijkheid van een lokaal bestuur om de gemeente dementievriendelijk te maken.

Het lokaal bestuur mag het gerust als haar verantwoordelijkheid zien om in haar dienstverlening en contact met de burger dementievriendelijk te zijn. Maar ook mantelzorgers en personen met dementie zijn medeverantwoordelijk voor de weg naar een dementievriendelijke gemeente. Niet als in het 'afschuiven van verantwoordelijkheid', maar wel vanuit de vaststelling dat je hen nodig hebt om écht dementievriendelijk te werken. Als lokaal bestuur ben je zodus facilitator en regisseur. En in die rol ga je actief opzoek naar input, ga je met alle relevant stakeholders rond tafel zitten en geef je ruimte en erkenning aan engagement dat van onderuit groeit. Zet de pijl in de juiste richting en timmer in **gedeelde verantwoordelijkheid** aan de weg naar een dementievriendelijke gemeente.

Spenderen we onze aandacht/middelen niet beter aan jongeren: zij zijn immers de toekomst!

Dat het aantal ouderen én personen met dementie de komende jaren onverminderd toeneemt, is een vaststaand gegeven. En of het verantwoord is om (een groeiend aantal) mensen buiten spel te zetten enkel en alleen omwille van hun leeftijd, is nog maar de vraag. Elk lokaal bestuur staat voor de uitdaging om beleid te voeren op maat van **al** haar burgers. Maak hard dat leeftijd geen criterium is voor 'erbij horen' of zonder meer uit de boot vallen. Dat wat oud 'out' is counter je niet alleen met dementievriendelijk beleid, maar evenzeer met **leeftijdsvriendelijk** beleid.

Inzetten op ontmoetingskansen is een belangrijke sleutel tot succes: denk aan buurtfeesten, toegankelijke publieke ruimten, buddywerkingen...

Wat vinden lokale besturen zelf? ‘Dementievriendelijk’ in de praktijk

Er zijn al heel wat lokale besturen die werken aan een dementievriendelijke leefomgeving. Om deze oproep tot actie te stofferen, gingen we met negen van hen in gesprek. Onderstaande quotes vatten de ervaringen en inzichten die zij op hun weg hebben opgedaan. Laat je vooral inspireren!

Dementie kent veel schrijnende verhalen: van verlies, afscheid, woede en onmacht. Je ziet je partner, moeder, geliefde… van karakter veranderen; en dat is niet evident.

100% dementievriendelijk ben je nooit: het is een proces waar je aan moet blijven werken.

Alles begint bij positieve, genuanceerde beeldvorming.

Zorg voor een huis met vele kamers, met voor élk wat wils.

Werk mét personen met dementie en benut de kracht van bottom-up werken. Het is belangrijk om hen van meet af aan mee te hebben.

Soms wel spijtig dat het allemaal zo afhankelijk is van ‘de politiek’. Dat maakt het moeilijk om op de lange termijn na te denken…

‘Dementievriendelijk’ aabod zou eigenlijk niet naast het reguliere aanbod mogen bestaan.

Persoonlijke verhalen inspireren meer dan eender welke blauwdruk of handleiding.

Je hoeft écht geen groot budget te hebben: een klein potje is vaak al genoeg om te kunnen starten. En wat je investeert win je vaak gewoon terug.

We doen zo raar tegen personen met dementie: gewoon doen is de boodschap.

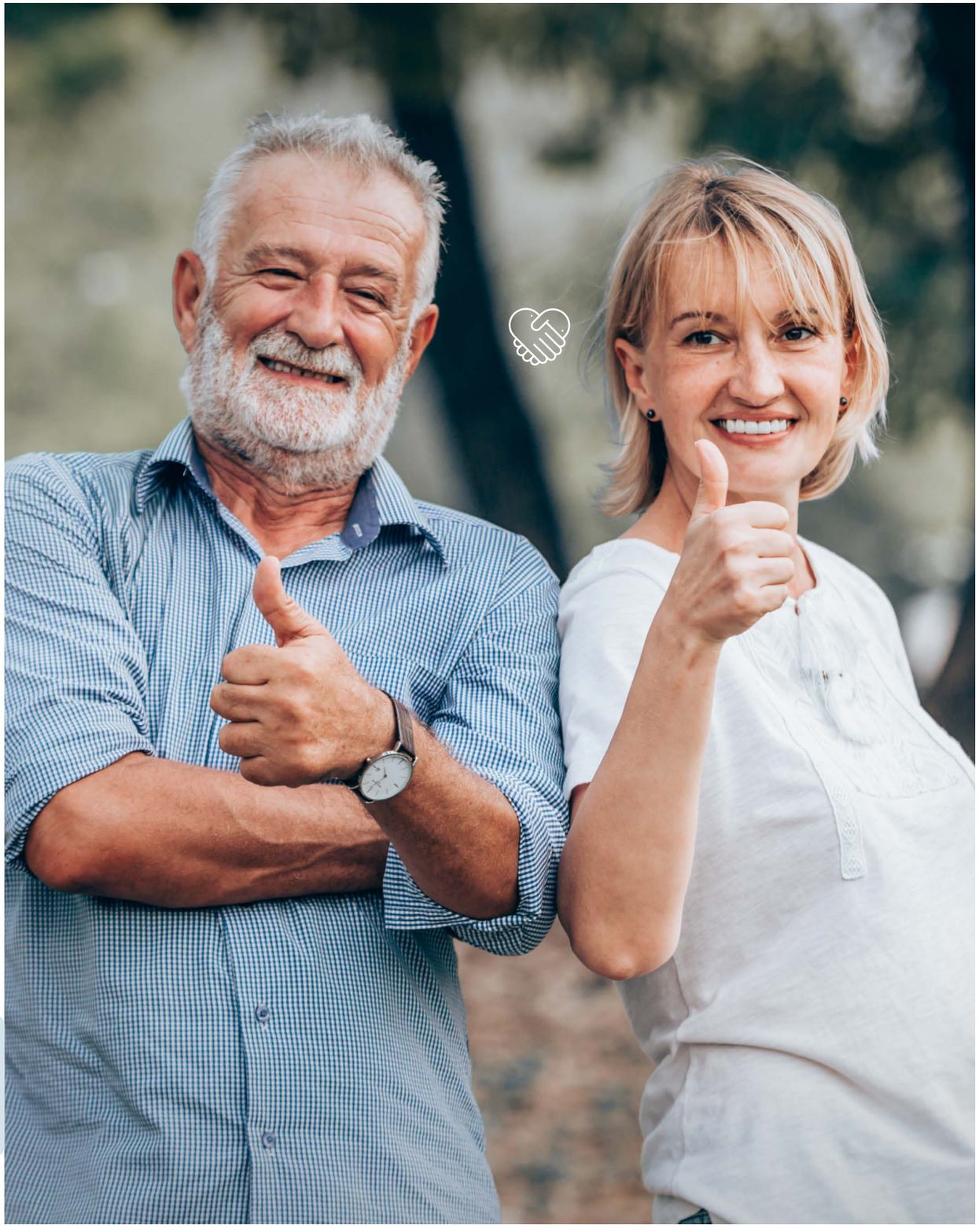

Disclaimers

Personen met dementie
Geen dementerende, geen dementen, maar mensen met een unieke persoonlijkheid en rijke levenservaring die dementie of jongdementie hebben.

Geen vast recept
Werken aan een dementievriendelijke gemeente is **maatwerk**. Laat je inspireren door deze oproep tot actie, maar bepaal vooral zelf wat de fundamenten van jouw dementievriendelijk beleid moeten zijn. Elke piste heeft eigen leerkansen en groeipotentieel, maar het is aan jou om eruit te pikken wat in jouw lokale context relevant is. Laat je hierin helpen door de mensen waarvoor je het doet. Vraag personen met dementie en mantelzorgers dan ook regelmatig om feedback en stuur bij waar nodig.

Bezint eer ge begint.
Zorg eerst dat je weet wie de personen met dementie en mantelzorgers in jouw gemeente zijn en wat ze willen. Breng hun noden in kaart en vertaal ze naar doelstellingen en visie. Weet 'waarom' je de dingen doet en ga dan pas aan de slag. Neem de tijd en begin klein: een dementievriendelijke gemeente gaat niet over één nacht ijs.

Het is een beweging.
Geen eenmalig initiatief of project, maar een duurzaam engagement dat meegroeit met de noden van personen met dementie en hun mantelzorgers. Géén statisch label met bijhorende afvinklijst, maar steeds 'work in progress'. Er is bijzondere aandacht nodig voor personen met dementie, nu en in de toekomst.

Een dementievriendelijk gemeente word je niet op een eilandje.
Werk samen; zelfs over gemeentegrenzen heen. Betrek ook minder voor de hand liggende bondgenoten (bv. jeugdbewegingen, crèches, kunstenverenigingen…) en bouw aan een betekenisvol partnerschap. Het dementievriendelijk narratief staat sterker als het een plaats krijgt in het lokaal sociaal beleid en een 'dementiespecifieke' focus overstijgt. Meer hierover in 'hoe krijg ik mijn bestuur mee?'

© XAVIER ROMBOUTS - VLAAMSE OUDERENRAAD

Wat kan een lokaal bestuur doen?

Dementie-vriendelijke gemeenten hoog op de lokale agenda

Werken vanuit visie

Uitpakken met sterke projecten

© ALS BLOMME - VLAAMSE OUDERENRAAD

Dementievriendelijke gemeenten hoog op de lokale agenda

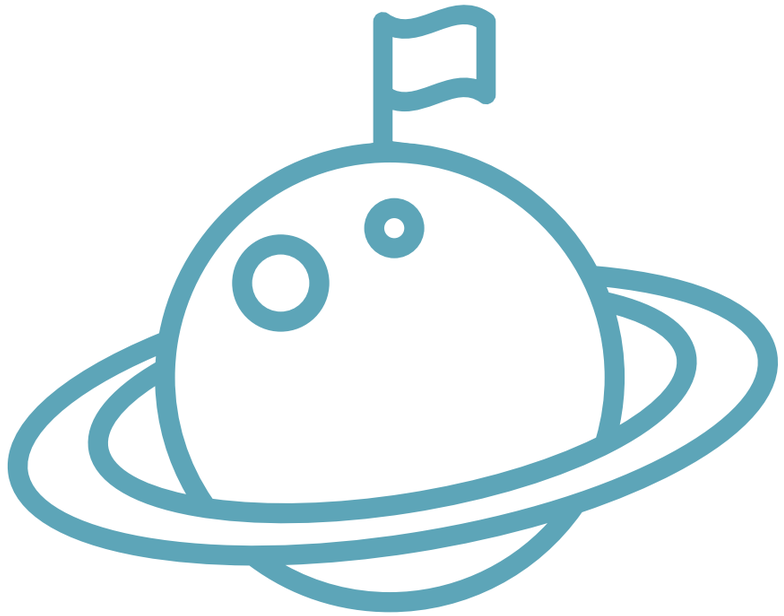

‘Reik de hand aan mensen die er “niets van kennen” vanuit een eigen eerlijke en persoonlijke betrokkenheid bij dementie!’

Hoe neem ik burgers mee in mijn verhaal?

De inzet van een lokaal bestuur straalt af op haar burgers:

- Communiceer projecten en ambities en deel voortgang: laat voelen dat het ‘menens’ is.
- Stel ambassadeurs aan die uithangbord zijn van het dementievriendelijke narratief.
- Leid mensen die voor het lokaal bestuur werken op zodat ze weten wat dementie is en hoe ermee om te gaan.

Twaalf deelnemers namen het ambassadeurschap voor de oproep tot actie op in hun gemeente. Weet jij al wie ze zijn?

Zorg dat burgers weten wat dementie is:

- Doe dit op een genuanceerde en correcte manier: geen ‘goed-nieuws-show’, geen ‘kommer en kwel’.
- Wie begrijpt komt sneller tot begrip.
- Combineer cijfers en feiten met sprekende getuigenissen: geef dementie een gezicht.
- Zet personen met dementie en hun talenten in de kijker: focussen op wat nog wel kan en iets kunnen/mogen betekenen voor anderen, geeft vleugels. Dat is werken met **sociaal gewaardeerde rollen**. Als personen met dementie op die manier in het straatbeeld komen, werkt dat ook sterk normaliserend.
- Verspreid info via betrouwbare kanalen bv. brochures bij de
- huisarts, het gemeentelijke infoblad, de bib…

Al actief rond buurtgerichte zorg?
Ook de buurtzorg-regisseur kan een ambassadeur zijn!

Laat burgers aan den lijve ondervinden wat ‘dementievriendelijk’ in jouw bestuur betekent:

- Zet in op ontmoetingskansen op buurt- of wijkniveau. Zorg dat mensen elkaar kunnen tegenkomen en benut de kracht van verhalen en getuigenissen om vooroordelen te doorbreken. Creëer verbondenheid en betrokkenheid: een motor voor dementievriendelijk engagement.

Werk samen met een regionaal expertisecentrum dementie bij jou in de buurt. Zij kunnen hun expertise rond dementie vertalen in een basisvorming op maat van bv. onthaalmedewerkers, maatschappelijk assistenten…

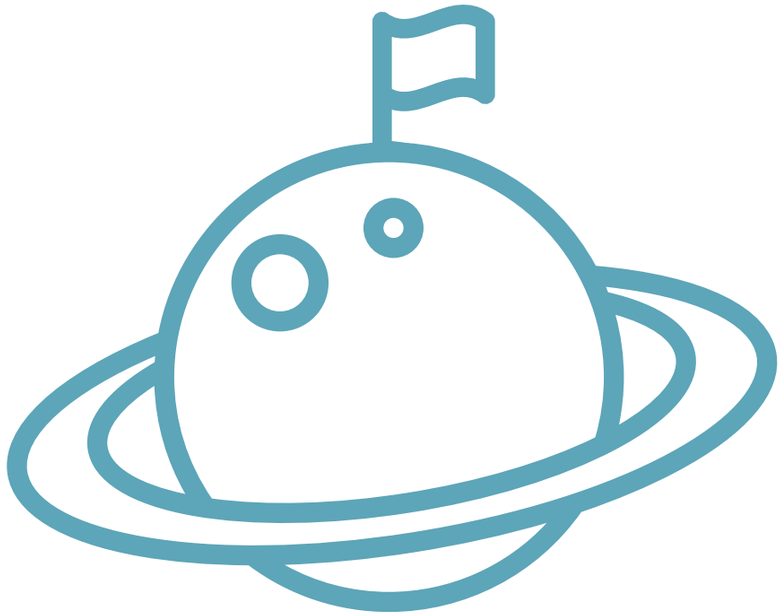

‘Een gemeente is een log systeem en eens er een weg ingeslagen is, is het moeilijk om bij te sturen. Het zou moeten vastgelegd worden in de BBC, dan kan het bijna niet anders dan uitgevoerd worden!’

Hoe krijg ik mijn bestuur mee?

Een dementievriendelijke gemeente kent geen (partij)kleur

- Het aantal personen met dementie zal in élke gemeente stijgen. Inzet op dementievriendelijk beleid is overal in Vlaanderen urgent en nodig.

Het decreet lokaal bestuur regelt de integratie van OCMW en gemeente. Een van de belangrijkste premisses daarvan is een sterker **geïntegreerd** lokaal sociaal beleid. Hier zit op zich al een oproep in voor beleid dat zorg en welzijn overstijgt. Neem dat ook mee in de uitbouw van dementievriendelijk beleid. Want als dementie mensen treft in verschillende levensdomeinen, zou beleid die impact ook moeten weerspiegelen

Dementie doorkruist verschillende levensdomeinen: transversaal werken als troef

- Laat je niet vastpinnen op het idee dat je ‘alleen maar iets doet voor dementie’. Het gaat om maatregelen geïnspireerd door respect, inclusie en gelijkwaardigheid. En daar profiteren ook mensen zonder dementie van!
- Zorg dat dementievriendelijk beleid de impact van dementie op verschillende levensdomeinen weerspiegelt. Het gaat dus om méér dan zorg en welzijn. Ga op zoek naar sleutelfiguren uit andere beleidsdomeinen en ontdek wat je voor elkaar kan betekenen.
- Geef dementievriendelijke ambities een plaats in de gemeentelijke meerjarenplanning. Beargumenteer het feit dat ze daar een plaats verdienen door linken te leggen met andere actuele concepten: leeftijdsvriendelijke gemeente, een sterker lokaal sociaal beleid, vermaatschappelijking van de zorg… Hoe meer aanknopingspunten, hoe sterker je verhaal.

Het kader van ‘leeftijdsvriendelijke gemeenten’ van de Wereldgezondheidsorganisatie is een sterk transversaal werkkader. Gebruik het om dementievriendelijke ambities meer structuur en slagkracht te geven.

Niet meer, maar beter

- Een dementievriendelijke gemeente is geen ‘afvinklijst’; het is een verhaal van **kwaliteit** veeleer dan kwantiteit. Een lokaal bestuur loopt zichzelf voorbij als ze dementievriendelijk beleid ‘ad hoc’ aanpakt: van het ene brandje naar het ander. Maak duurzame keuzes die bijdragen aan de kwaliteit van bestaan van personen met (jong) dementie en hun mantelzorgers.
- Een werkingsbudget is belangrijk, maar een sterke visie evenwel nog belangrijker!

VVSG heeft ook een lerend netwerk leeftijdsvriendelijke gemeenten. Mail naar iris.demol@vvsg.be voor meer info.

Werken vanuit visie

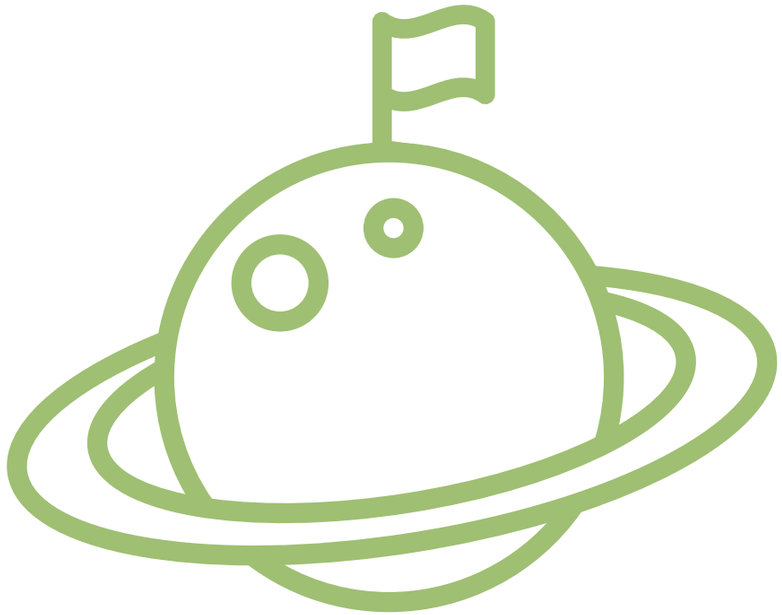

‘De personen met dementie zelf kennen het beste hun noden. Naar hen moet geluisterd worden. Spreek met hen en niet over hen!’

Hoe geef ik richting aan dementievriendelijke ambities?

Weet voor wie je het doet

- Alles start bij een inclusieve, respectvolle en emancipatorische kijk op personen met dementie en mantelzorgers. Als dat niet juist zit, kom je niet tot ‘dementievriendelijk’ beleid. Vertrek vooral van wat personen met dementie en hun mantelzorgers belangrijk vinden. En in plaats van dat te veronderstellen, ga je het hen **vragen**.
- Laat personen met dementie en hun mantelzorgers zelf aan het woord. Het komt overtuigender over als ze zelf hun stem gebruiken om te spreken.

Zorg voor een sterk partnerschap en een duidelijke visie

- Er is **expertise** nodig om dementievriendelijk te werken. Haal niet alleen inspiratie bij personen met dementie en hun mantelzorgers maar grasduin ook in goede praktijken: wissel uit en bundel kracht, ook over gemeente- of organisatiegrenzen heen!
- Ga op zoek naar partners met **complementaire** expertise. Meer betekent niet noodzakelijkerwijs ‘beter’. Zorg dat je elkaars werking versterkt en vanuit een gedragen visie aan een dementievriendelijke gemeente werkt.
- Stel een **transparante engagementsverklaring** op die de rollen van de partners en de richting van dementievriendelijke ambities helder omschrijft. Toets dit zeker af bij personen met dementie en/of hun mantelzorgers!

Verandering vraagt tijd

- Een beweging die vertrekt vanuit **‘de realiteit’** van personen met dementie en hun mantelzorgers vraagt om een andere aanpak. Durf omdenken en geef jezelf tijd én ruimte om dingen ook effectief te laten groeien.
- Monitor en evalueer: wat loopt goed, wie bereiken we? Probeer uit, **experimenteer** en leer bij.

Meer hierover in ‘de weg naar succes’

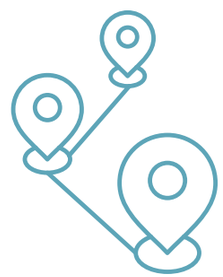

Uitpakken met sterke projecten

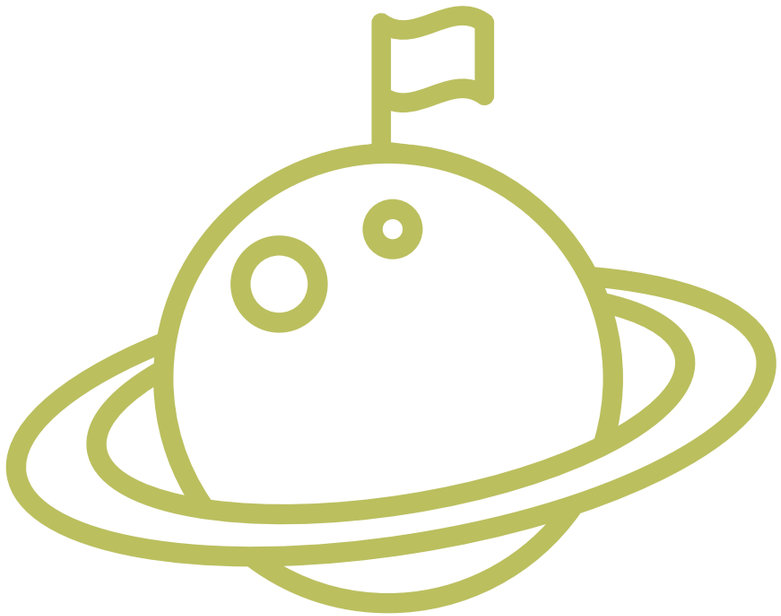

‘Je moet op tafel durven slaan en ijveren voor wat echt nodig is!’

(Pro)actief inspelen op actuele trends

Kleinschalig genormaliseerde woonvormen

- Voorzie hiermee een sterk alternatief voor personen met jongdementie en voorkom dat ze tussen de mazen van het hulp- en ondersteuningsnet vallen!
- Ook bij dagverzorgingscentra en woonzorgcentra (WZC) is inzet op normalisering een troef. Zorg voor een ‘open huis’ met een sterke inbedding in de buurt.
- **De vraag is of personen met (jong)dementie meteen de stap naar een WZC moeten zetten. Inzet op normalisering en inclusie zodat zij zo lang mogelijk kwaliteitsvol thuis kunnen wonen, blijft stap één.**

Buurtgerichte initiatieven

- 70% van de personen met dementie woont thuis. Zorg dat wat ‘dementievriendelijk’ is ook ingebed is in de buurt. Spreek mensen niet alleen aan op hun diagnose, maar ook op hun talenten en interesses: op wat hen verbindt als mens. Kwetsbaarheid wordt kracht als personen met dementie iets mogen/kunnen betekenen voor de buurt. Daarnaast is elkaar leren kennen de strafste remedie tegen vooroordelen, argwaan en wantrouwen. Een warme buurt waar mensen gewoon mogen zijn én aangesproken worden op wat nog lukt, is ook een dementievriendelijke buurt.
- Bouw, conform het geactualiseerde woonzorgdecreet, de **outreachende** werking van het lokaal dienstencentrum (LDC) uit. Analyseer de vragen die in jouw buurt leven en breng leemtes en sterktes in kaart. Een lokaal bestuur dat hier (pro)actief mee aan de slag gaat, bouwt haar LDC uit tot de spil van een zorgzame leeftijds- en dementievriendelijke buurt.
- Zorg voor een plaats waar personen met dementie en hun mantelzorgers samen kunnen genieten en onbevooroordeeld mogen zijn. Een mooi voorbeeld hiervan is muzieksalon CasAperta in Gent.

Grasduin in ‘waar dromen de deelnemers van’ en doe zelf inspiratie op voor een sterk project !

Wat kan de burger doen?

Stop dementie niet in de doofpot!

Leo De Bock - In opdracht van het Expertisecentrum Dementie Vlaanderen

Stop dementie niet in de doofpot

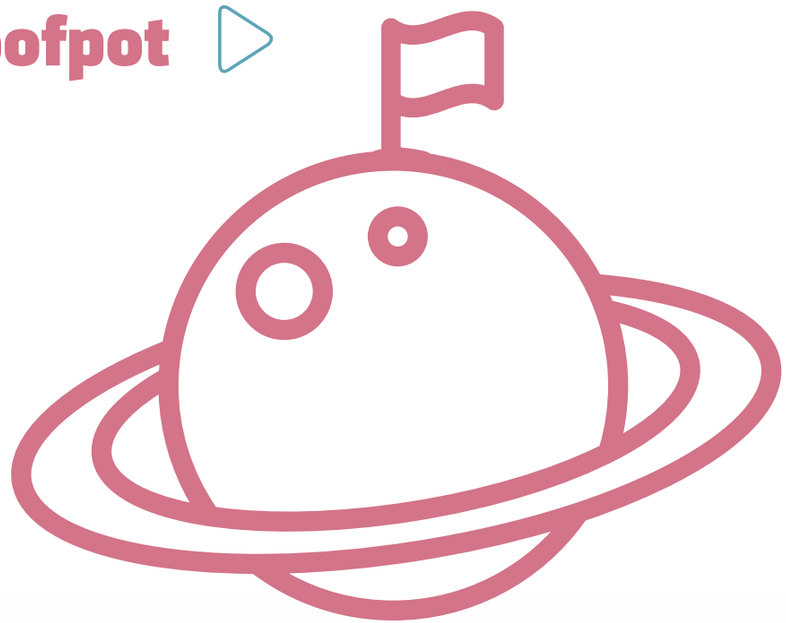

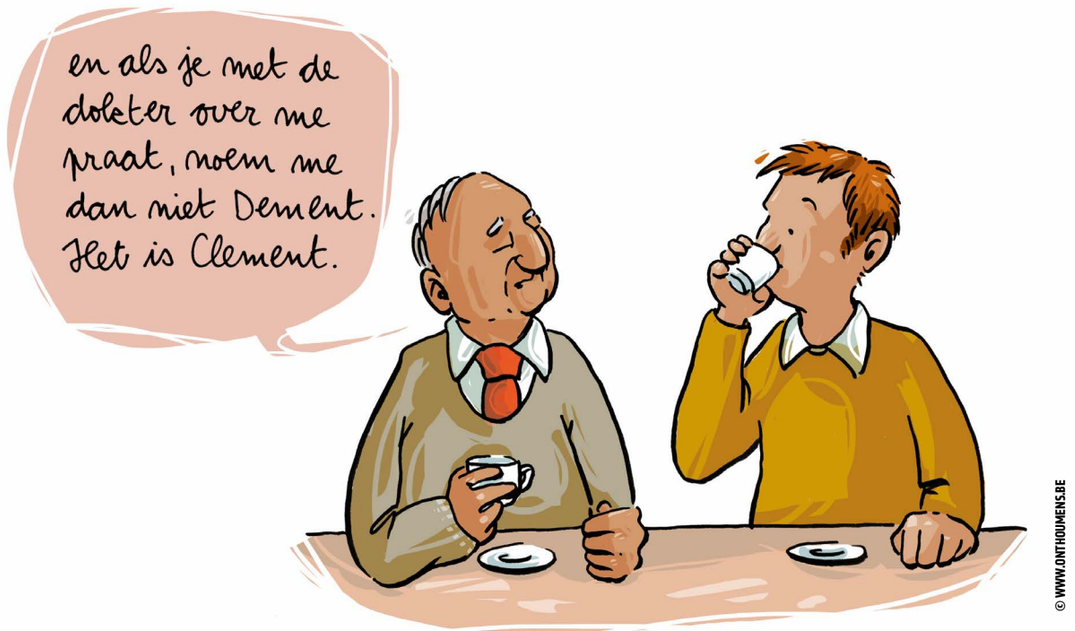

© WWW.ONTHOUMENS.BE

Samen houden we het ijzer heet

De kans dat je in aanraking komt met dementie zal alleen maar toenemen. En toch doen we vaak alsof het een verhaal van de onfortuinlijke enkeling is: 'not in my backyard'. Maar de cijfers liegen niet. Dementie komt overal vaker voor; niet alleen in het woonzorgcentrum, maar ook bij ons in de buurt. Of dat reden is tot paniek(voetbal)? Zeker niet, maar het is wel belangrijk om samen het ijzer heet te houden en ook ons steentje bij te dragen aan een dementievriendelijke samenleving!

Wij willen niemand met de vinger wijzen. Zéker niet de mensen die nog pijnlijk vaak ondervinden hoe 'dementie onvriendelijk' onze samenleving is. Maar we willen wel oproepen om over dementie te blijven spreken. Want als dementie in de doofpot belandt, laten we personen met dementie en hun mantelzorgers (onbedoeld) in de kou staan.

- Er is **niets** mis met dementie. Er is **wel** iets mis met personen met dementie verengen tot hun dementie. Zoals de campagne 'onthou mens, vergeet dementie' treffend stelt: **jij hebt dementie, dementie heeft jou niet**.
- Spreek over dementie: durf je verhaal delen en vertrouw erop dat mensen willen luisteren. Het zal je verbazen hoeveel mensen zich in jouw verhaal herkennen. Volgens de deelnemers is dit de meest doeltreffende manier om betrokkenheid te creëren en dementie tot leven te brengen.
- Stel je in de plaats van personen met dementie en hun mantelzorgers. Hoe zou jij aangesproken willen worden? Begrip, empathie en geduld zijn sleutelwoorden.
- Actief in het verenigingsleven? Doe ook eens iets voor dementie: een buurtbarbecue, spelletjesnamiddag, een boswandeling, een uitstap…

(Ouderen)adviesraden zijn sterk geplaatst om de gemeentelijke beleidsvoering te beïnvloeden. Weet als adviesraad wat een dementievriendelijke gemeente is, wat jouw gemeente hierrond doet en durf sterke adviezen te formuleren. Inspiratie nodig? Blader door de inspiratiedatabank van de Vlaamse Ouderenraad.

Dementie-vriendelijke dromen: van uitdaging naar actie

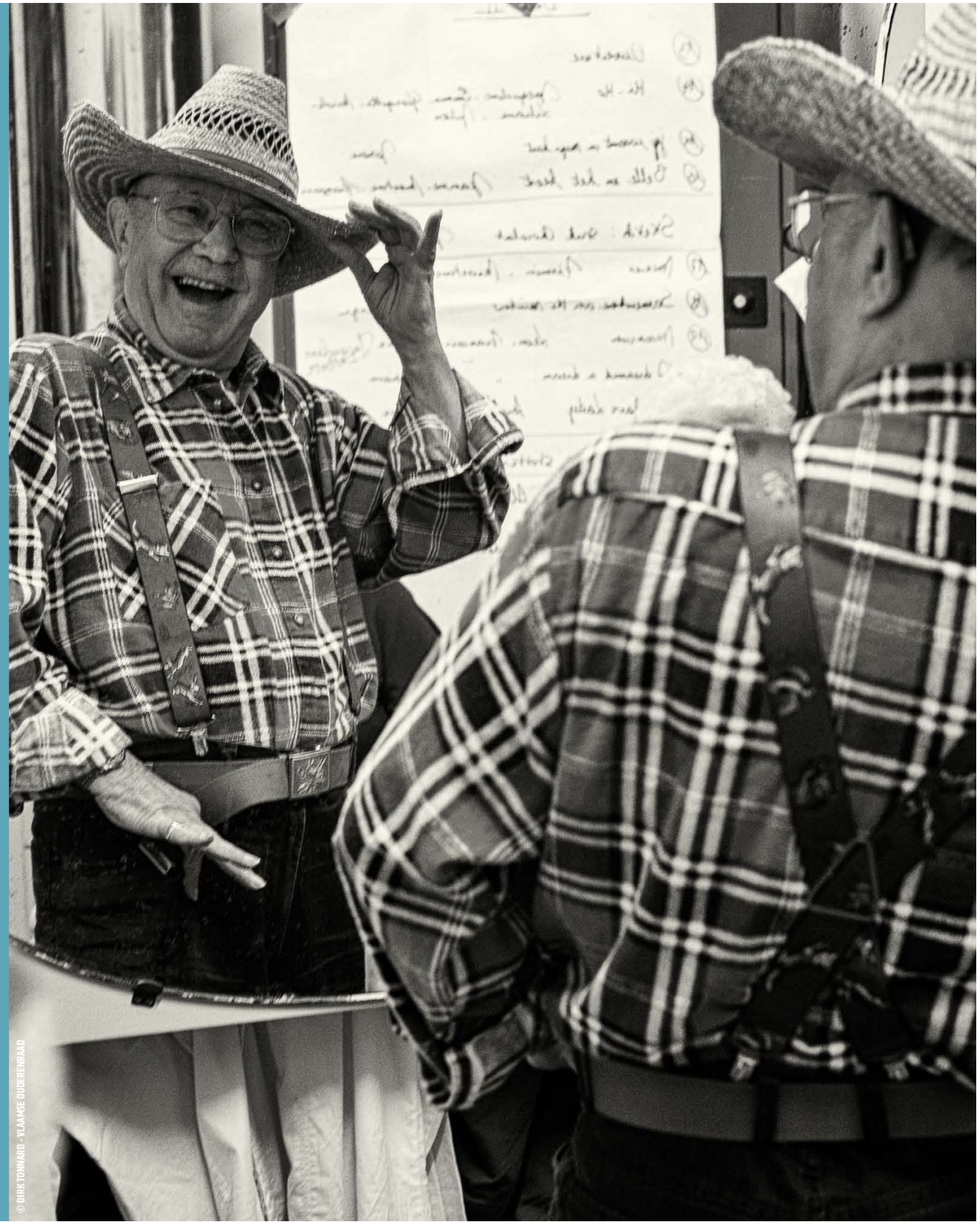

© DIRK TONNARD - VLAAMSE OUDERENRAAD

Waar dromen deelnemers van?

Geen grootste onrealistische dingen, maar heel eerlijke en haalbare dromen die mits de juiste ingesteldheid werkelijkheid kunnen worden. Bij elke droom brachten de deelnemers hindernissen in kaart, maar zochten we eveneens oplossingen om toch aan de slag te gaan. Want waar een wil is, is een weg!

Een inloophuis (jong)dementie als ontmoetingsplek voor personen met én zonder dementie: een huis in de straat waar iedereen terecht kan voor een babbel, wat hulp of informatie.

Een uitnodigende buurt waar begrip en respect is, toegankelijkheid voorop staat, personen met dementie zich welkom voelen en dezelfde kansen krijgen. Culturele centra, scholen, jeugdbewegingen, lokale dienstencentra... slaan er de handen in elkaar om aan een leeftijds- en dementievriendelijke omgeving te werken.

Een lokaal bestuur gaat het taboe rond dementie te lijf met correcte informatie, voldoende ontmoetingskansen én eerlijke getuigenissen. Hierdoor weten mensen wat dementie is en hoe ze ermee moeten omgaan.

Personen met dementie en mantelzorgers zijn de spreekbuis van hun eigen noden. Hun stem wordt gehoord en krijgt een vaste plaats in de beleidsvoering en besluitvorming van het lokaal bestuur

Mantelzorgers staan er niet alleen voor. Doorheen buddywerkingen, vrijetijdsbesteding op maat, lotgenotencontact en vorming krijgen zij de ondersteuning die ze nodig hebben. Een lokaal bestuur erkent én steunt hen in hun bijzondere taak

Een inloophuis (jong)dementie

Uitdaging	Actie
Informatie over (jong)dementie is sterk versnipperd: een activiteit hier, een premie daar... Het is voor personen met dementie en mantelzorgers een kluwen waar ze niet altijd hun weg in vinden. Je kan als lokaal bestuur tig initiatieven nemen, maar moet er wel voor zorgen dat ze doorstromen naar de personen waarvoor ze bedoeld zijn.	Een inloophuis dementie kan zowel een **info- als actiepunt** zijn. Slank de veelheid aan informatie af tot de essentie en breng er alle activiteiten, tegemoetkomingen... die relevant zijn voor personen met dementie en mantelzorgers samen. Bevraag (pro)actief noden en wensen en gebruik deze om het eigen aanbod/de werking van het inloophuis vorm te geven. Snoei in bureaucratische 'rompslomp' en hou een inloophuis zo laagdrempelig en toegankelijk mogelijk.
	Stel iemand aan die mensen **toeleidt** naar het inloophuis Hij/zij is een vertrouwd gezicht in de wijk en heeft voeling met het lokaal bestuur bv. ouderenbeleidscoördinator, seniorenconsulent...
Het stigma/label dementie kan een vlotte instroom bemoeilijken, laat staan dat andere doelgroepen zich geroepen voelen om naar het inloophuis af te zakken: 'Zou de confrontatie niet te groot zijn? Willen de anderen zonder dementie dit?'	Maak van het inloophuis een 'thuis' voor personen met dementie en mantelzorgers. Hou de instap laagdrempelig en laat het een plek zijn waar ze vertrouwen krijgen om (opnieuw) actief aan de samenleving deel te nemen. Ga opzoek naar aanknopingspunten met andere organisaties in de buurt en zorg voor **kruisbestuiving**. Werk samen met nabijgelegen scholen, het lokaal dienstencentrum, jeugdbewegingen, de Collectief Autonome Dagopvang (CADO)... en verrijk elkaars werking! Maak van een inloophuis een bruisende ontmoetingsplek waar iedereen zichzelf mag zijn.

Vermijd dat het inloophuis een 'eiland' wordt en blijf actief zoeken naar verenigingen, projecten, organisaties... die je aan de werking kan verbinden. Het huis moet ingebed blijven in de wijk, anders verliest het haar normaliserende functie.

Een uitnodigende, inclusieve en verbindende buurt

Uitdaging	Actie
Starende blikken, onbegrip, betutteling… Mensen kunnen zich erg klein voelen door de diagnose ‘dementie’. De bezorgdheid over ‘wat anderen zullen zeggen/ denken’ houdt personen met dementie en mantelzorgers dan ook vaak thuis. Maar zelden ervaren personen met dementie of hun mantelzorgers dat ze in een ‘dementievriendelijke gemeente’ wonen, wat meer dan ooit het gevoel geeft dat ze er alleen voorstaan.	Het komt erop aan om personen met dementie terug in hun kracht te zetten én opnieuw vertrouwen te geven om (ook met hun verhaal) naar buiten te komen. Hoe zichtbaarder zij zijn in het straatbeeld, hoe ‘gewoner’ dementie wordt. **Buddywerkingen**, waar competente vrijwilligers gekoppeld worden aan personen met dementie, zijn hiervan een straf voorbeeld. Klop aan bij de woonzorgcentra in jouw gemeente en vraag of ze werken met een **referentiepersoon** dementie . Zo neen? Dan lijkt het ons relevant om hier werk van te maken. Zo ja, verken dan of je het werkingsgebied van deze spilfiguur kan verbreden. Want ook buiten het woonzorgcentrum is een rol voor hem/haar weggelegd. Hij/zij kan graadmeter zijn van het dementievriendelijk beleid van een gemeente en actief polshoogte nemen van noden/vragen in de buurt.

Inclusief werken is méér dan personen met en zonder dementie bij elkaar brengen. Het gaat om zich ‘welkom’, ‘aanvaard’ en ‘gewaardeerd’ voelen. Daarenboven kunnen personen met dementie en hun mantelzorgers evenveel genieten van eens niet-inclusief samenzijn. Werk inclusief waar mogelijk, maar op maat waar nodig.

Een uitnodigende, inclusieve en verbindende buurt

Uitdaging	Actie
Mensen weet vaak niet wat (jong)dementie inhoudt, tot ze er zelf mee geconfronteerd worden. Daarvoor is de kans dat mensen zomaar met dementie in aanraking (willen) komen, klein.	Zorg dat personen met én zonder dementie elkaar kunnen tegenkomen. Werk met de kracht van verhalen en maak van personen met dementie en mantelzorgers zelf de motor van een uitnodigende en inclusieve buurt. Door hun aanwezigheid in de wijk geven ze dementie een gezicht en geven ze mensen een waarheidsgetrouw beeld van wat dementie is.
	Het zwaartepunt ligt nog vaak op de laatste fase van dementie, maar zoals één van de deelnemers treffend benoemde is er nog leven na dementie. Ga daarom uit van potentieel en talent en kijk wat personen met dementie nog kunnen/willen betekenen voor de buurt. Dat zal hen ook sterken om effectief naar buiten te komen.

Het is niet alleen belangrijk om personen met dementie in hun kracht te zetten, maar ook om de buurt wegwijs te maken in hoe zij met personen met dementie om moeten gaan. En dat gaat heel breed: in het verenigingsleven, op café, bij de bakker...

Breng mensen op de hoogte, zodat iedereen een beetje zorg voor [personen met dementie] kan dragen.

Vertrek steeds vanuit de persoon die voor jou zit: 'we mogen ook niet blind zijn voor wat ze niet meer kunnen. Het gaat altijd om een afweging tussen autonomie en zelfstandigheid en veiligheid voor zichzelf en anderen.'

Er wordt op een correcte en genuanceerde manier over (jong)dementie gepraat

Uitdaging	Actie
Het probleem is niet dat er niet over dementie gesproken wordt, maar wel hoe er over gesproken wordt. De focus ligt op wat mensen moeten ‘inleveren’, wat een schrikbeeld, taboes en misvattingen in standhoudt.	Wie weet wat dementie is en hoe je ermee moet omgaan, komt sneller tot begrip. Het is belangrijk dat genuanceerde informatie over ‘wat dementie is’ vlot doorstroomt naar alle burgers. Geef als lokaal bestuur ook zelf het goede voorbeeld en spreek bv. over personen met dementie, niet over ‘dementerenden’.
	Leer kinderen van jongs af aan wat dementie is en hoe ze ermee kunnen omgaan. Zo verzeker je proactief de dementievriendelijke samenleving van de toekomst. Er bestaat reeds heel wat: van educatieve pakketten tot spel en theater. Laat het enthousiasme van kinderen aanstekelijk werken om taboes te doorbreken.
De diagnose dementie valt nog altijd zwaar. Schaamte, onbegrip en verdriet kunnen ervoor zorgen dat mensen zich terugtrekken uit de samenleving. Zolang zij niet het gevoel krijgen dat ze ‘er mogen zijn’, is het risico dat dementie binnenskamers blijft groot.	Alles start bij een juiste visie op personen met dementie: op wat zij nog kunnen én waard zijn. Onderschat niet hoe hardnekkig het taboe is en hoe snel je daar (onbedoeld) in meegaat. Verken in gesprek met personen met dementie wat ‘dementievriendelijk’ in jouw gemeente betekent. Zo ben je zeker dat beleid de juiste boodschap uitdraagt. Neem deze dementievriendelijke bril mee naar elk beleidsdomein, van openbare ruimte tot mobiliteit.

Werk met de kracht van verhalen! Ga langs bij de lokale buddywerking, familiegroep dementie, inloophuis… Zoek actief naar mensen die hun verhaal willen doen en neem getuigenissen van personen met dementie of mantelzorgers mee in bv. het gemeentelijke infoblad, het buurtkrantje… Zo plaats je hen op een eerlijke manier in de spotlights en laat je voelen dat ze er gewoon bij horen.

Personen met dementie zijn de spreekbuis van hun eigen noden

Uitdaging	Actie
De kloof tussen de leefwereld van personen met dementie en hun mantelzorgers en de bezigheden van een lokaal bestuur, is soms heel groot. Het lijkt bureaucratisch; 'ver van mijn bed' en maakt de stap om zelf op tafel te slaan voor wat nodig is (te) groot. Onderschat ook niet hoe ontmoedigend het werkt als woorden zonder daden blijven: *'waarom zouden wij onze stem laten horen als er toch niet geluisterd wordt?'.*	Je gaat niet langer veronderstellen wat personen met dementie nodig hebben, maar je gaat het hen **vragen**. Niet zondermeer, maar vanuit een bepaalde methodiek en met een duidelijke visie op wat je ermee wilt doen. Hiermee vergroot je de kans dat beleid ook echt hun noden capteert. Zo'n participatie- en inspraakcultuur ontstaat niet van vandaag op morgen. Begin vooral met aan te geven dat je wilt luisteren. Veel meer hierover in 'de weg naar succes'.
Je kan niet van alle personen met dementie verwachten dat ze een lans breken voor een dementievriendelijkere samenleving. Gewoon terugvallen op mondige personen is onvoldoende..	Ook als personen met dementie zich niet (meer) verbaal kunnen uitdrukken, kunnen zij nog hun 'zeg' doen. Verken het potentieel van alternatieve communicatiekanalen om contact te maken: lichaamstaal, samen zingen, kunstvormen... en coach ook hen in de weg naar spreekbuis. **Mantelzorgers** zijn hier een belangrijke partner en brugfiguur.

De kunst zit erin om aanknopingspunten en toegangspoorten te zoeken in alle bestaande (burger)organisaties in de gemeente. Zo kunnen personen met dementie, maar ook hun mantelzorgers, spreekbuis zijn van hun eigen noden in alle uithoeken van de gemeente. Denk bv. aan de lokale ouderenraad. Dit is reeds een inspraak- en adviesorgaan waar ouderen samenkomen en het woord nemen. Het kan bijzonder krachtig zijn om ook thuiswonende personen met dementie hierin een stem te geven.

Mantelzorgers staan er niet alleen voor

Uitdaging

Veel mantelzorgers weten niet waar ze recht op hebben, noch waar ze ondersteuning kunnen aanvragen. Ook zij lopen verloren in een kluwen aan premies, aanvraagformulieren en flyers wat het gevoel geeft dat ze er alleen voor staan. Ze hebben een groot verantwoordelijkheidsgevoel en vragen zelden of (te) laat om hulp. Dat maakt het moeilijk om een evenwicht tussen zorg dragen en zelfzorg te bewaren.
Het taboe dat op dementie rust, weegt ook zwaar door op mantelzorgers. Ga niet aan hen voorbij aan hun noden en erken hen als partner op weg naar dementievriendelijk beleid.

Actie

Mantelzorgers zijn van onschatbare waarde. Zorg dat je hen voldoende omkadert zodat ze het evenwicht tussen draaglast en draagkracht kunnen bewaren. Hilde Lamers, directeur van de Alzheimer Liga Vlaanderen, stelt dat ze vooral nood hebben aan toegankelijke informatie en lotgenotencontact. Maak duidelijk waar mantelzorgers terecht kunnen en luister naar hun verhaal zonder oordeel. Lotgenotencontact kan je organiseren in de vorm van een familiegroep (jong)dementie, een praatcafé dementie of een mantelzorgcafé. Het zijn plaatsen om te ventileren, bij te leren of gewoon gezellig samen te zijn. Op die bijeenkomsten krijgen de mantelzorgers in jouw gemeente een gezicht. Het is dan ook de plaats bij uitstek om hun noden te capteren en af te toetsen wat er nog mist, waar er meer van nodig is... Op die manier betekent dementievriendelijk ook meer en meer **mantelzorgvriendelijk**.

Wees bescheiden als je uitspraken doet over wat wel/niet 'dementievriendelijk' is. Mantelzorgers zitten op de eerste rij van het dementieproces van een geliefde, familielid... Gebruik hun ervaringsdeskundigheid als voedingsbodem voor dementievriendelijke acties: zij weten als geen ander hoe het is om met iemand met dementie om te gaan.

Geprikkeld door het idee van een inloophuis dementie als toegankelijkheidsconcept? Maak hier ook een plaats van waar mantelzorgers terecht kunnen: voor informatie, ondersteuning of een babbel.

De Alzheimer Liga Vlaanderen vzw is een patiëntenvereniging en vrijwilligersorganisatie met een sterk vertakte lokale werking. Haar familiegroepen (jong)dementie, waar mantelzorgers informeel samen kunnen komen, zijn bijna in elke Vlaamse gemeente aanwezig. Nog geen familiegroep in jouw gemeente? Contacteer de Liga en krijg ondersteuning voor de opstart. Is er wel al een familiegroep? Zorg dan dat je weet waar ze mee bezig zijn en betrek hen bij de uitbouw van een dementievriendelijke gemeente.

Gebruikersgericht werken: hoe neem ik personen met dementie en hun mantelzorgers mee op weg?

Het appèl is duidelijk: een dementievriendelijke gemeente maak je **met** personen met dementie en hun mantelzorgers. In dit onderdeel maken we concreet wat dit kan betekenen. Laat je inspireren door de tips van onze (ervarings)deskundigen en maak kennis met een aantal gebruikersgerichte methodieken.

Een aantal leidende principes:

Een lokaal bestuur moet werk maken van inspraak en participatie, met bijzondere aandacht voor haar kwetsbaarste burgers. Dat is vastgelegd in het decreet lokaal bestuur en het decreet lokaal sociaal beleid. Gebruik dit als kapstokken om jouw gemeentelijk inspraak- en participatiebeleid vorm te geven.

Een inspraak- en participatiecultuur moet groeien. Begin met aan te geven dat je wil luisteren en vertrouw erop dat de input van personen met dementie en hun mantelzorgers jouw beleid kan verrijken.

Wees eerlijk en transparant: zeg wat je met input gaat doen en beloof niets dat je niet kan waarmaken.

Vermijd een **Mattheus-effect** en ga ook actief op zoek naar de stem van zij die kwetsbaar zijn.

Bepaal of beleidsparticipatie wenselijk is en hoe je te werk gaat gaan via het **afwegingskader beleidsparticipatie**.

Werk niet in het wilde weg, maar vanuit een duidelijke visie en **methodiek**.

Als lokaal bestuur ben je een spin in het web. Benut alle bestaande netwerken op jouw grondgebied; niet alleen om informatie te verspreiden, maar ook om noden te capteren. Werk samen met sleutelfiguren uit de zorg, middenstand, het verenigingsleven… en bundel krachten.

Service Design denken:

Zorg dat dementievriendelijk beleid voeten in de aarde heeft bij de mensen waarvoor je het doet. Anders is de kans groot dat je 1) noden verkeerd inschat, er 2) geen gedragenheid is of 3) er geen kat op jouw aanbod afkomt omdat het niet gekend is.

Met service design denken kan je dat voorkomen. **Hoe?** Door te ontwerpen en redeneren vanuit het perspectief van jouw **belanghebbenden**. Deze dynamische en co-creatieve ontwerptechniek sluit helemaal aan bij het appèl om **samen met** personen met dementie en mantelzorgers op weg te gaan.

Een fictieve casus om duidelijk te maken waar service design over gaat:

> In de gemeente 'Casus' starten binnenkort grote werken. In het midden van de Voorbeeldwijk komt een gloednieuw park. Meer groen en contact tussen de buurtbewoners is de ambitie. Het vraagt een grote investering, maar het bestuur is ervan overtuigd dat dit de sociale cohesie in de wijk ten goede zal komen. Een week voor de start van de werken sturen ze een folder uit naar alle buurtbewoners.
>
> Naast uitleg over het project staat er te lezen dat bewoners van de Fabelstraat hun auto niet langer op straat mogen parkeren. Die wordt immers opengebroken. Zij moeten hun auto tijdens de werken kwijt in de Fictiefstraat. Onderaan de brief staat dat de gemeente rekent op de good will en medewerking van de buurtbewoners. Maar dat loopt niet zoals gepland. Dat bewoners plots hun auto moeten verplaatsen of plaats moeten maken voor auto's van mensen uit een andere straat, vinden ze niet kunnen. Bovendien had niemand in de wijk om zo'n park gevraagd. Er is veel weerstand en al snel lopen de spanningen op. De aanleg moet soms zelfs noodgedwongen stilgelegd worden door protest. En als het park er eindelijk is, zijn de spanningen in de wijk zo opgelopen dat het park leeg blijft. Project geslaagd?

Met dit voorbeeld willen we illustreren dat er meer nodig is dan eenrichtingsverkeer van A, aanbieder, naar B, gebruiker. Als eindgebruikers of belanghebbenden pas op het einde van een denkproces in beeld komen, is de kans groot dat er weerstand ontstaat. In 'service design denken' zijn zij het vertrekpunt. Zo verklein/dicht je de kloof tussen vraag en aanbod én verhoog je de kwaliteit én effectiviteit van jouw dienst(verlening).

Wat maakt service design zo succesvol? Het feit dat je aansluit bij wat echt van tel is voor mensen. Je vraagt actief naar wat **zij** belangrijk vinden en neemt hen mee in een verander- of verbetertraject. Je maakt hen eigenaar in plaats van onderwerp van verandering. Mensen die zich betrokken voelen gaan sneller engagement én (mede) verantwoordelijk opnemen: een belangrijke buffer tegen weerstand én een sleutel tot gedragen, kwalitatieve en effectieve dienstverlening. Onderzoek toont tevens aan dat **betrokken** gebruikers ook **tevreden** gebruikers zijn. Twee vliegen in één klap!

Op de volgende pagina's vind je twee methodieken die service design denken concreet maken.

Een aantal aandachtspunten:

Definieer wie jouw belanghebbenden zijn, leer hen kennen en bouw er een (vertrouwens)band mee op. Het is in dat persoonlijk contact dat je betrokkenheid creëert. Zo verhoog je de kans dat mensen echt willen meedenken en- doen. Werk ook hier slim en sluit aan bij bestaande netwerken en organisaties bv. familiegroepen, praatcafés, OKRA...

Vertrek vanuit de ideeën, vragen en beslommeringen van jouw belanghebbenden. Enkel zo kan je opzoek gaan naar oplossingen op hun maat.

Ook dit is geen eenmalige oefening, maar een beweging. Je vraagt om een actieve bijdrage van mensen. Besef dat dit moet groeien en geef belanghebbenden de ruimte om **spreekbuis** te worden van hun eigen noden (pg. 48-49).

Meer weten over service design denken? In de bibliografie van de oproep tot actie vind je heel wat interessante literatuur terug.

Ga je zelf al co-creatief aan de slag met dementievriendelijk beleid? Laat het ons weten via iris.demol@vvsg.be.

Werken met persona's

Dé persoon met dementie bestaat niet. En om de diversiteit binnen deze groep te vatten kan het verrijkend zijn om te werken met persona's. Eigenlijk kan je voor elke schakel die betrokken is bij de opbouw van een dementievriendelijke gemeente een persona maken.

Wat is een persona?

Een archetype van een gebruiker. Aan de hand van een invulfiche die peilt naar interesses, bezigheden, motivaties... breng je die persoon tot leven. Die interesses en motivaties hebben immers een invloed op hoe jouw gebruiker omgaat met jouw diensten.

Waarom werken met persona's?

- Je geeft belanghebbenden een gezicht en daagt jezelf uit om je helemaal in hun leefwereld te verplaatsen. Zo is de kans groter dat wat je doet ook echt aansluit bij hun noden.
- Aan de hand van bevolkingsstatistieken, expertise en/of stakeholderanalyses kan je één van jouw belanghebbenden levensecht in beeld brengen. Ook zij die je niet gemakkelijk fysiek rond tafel krijgt.
- Het is bijzonder verrijkend om een nieuw project of idee af te toetsen bij verschillende fictieve gebruikers. Het feit dat je hun blik meeneemt, geeft je project meer relevantie en legitimiteit.

Een aantal bedenkingen:

Werk zoveel mogelijk met objectieve gegevens en voorkom dat persona's vormkrijgen op basis van aannames.

Zie dit niet als vervanging, maar als aanvulling op gesprekken met belanghebbenden.

Zorg dat je op voorhand weet welke perspectieven relevant zijn om mee te nemen.

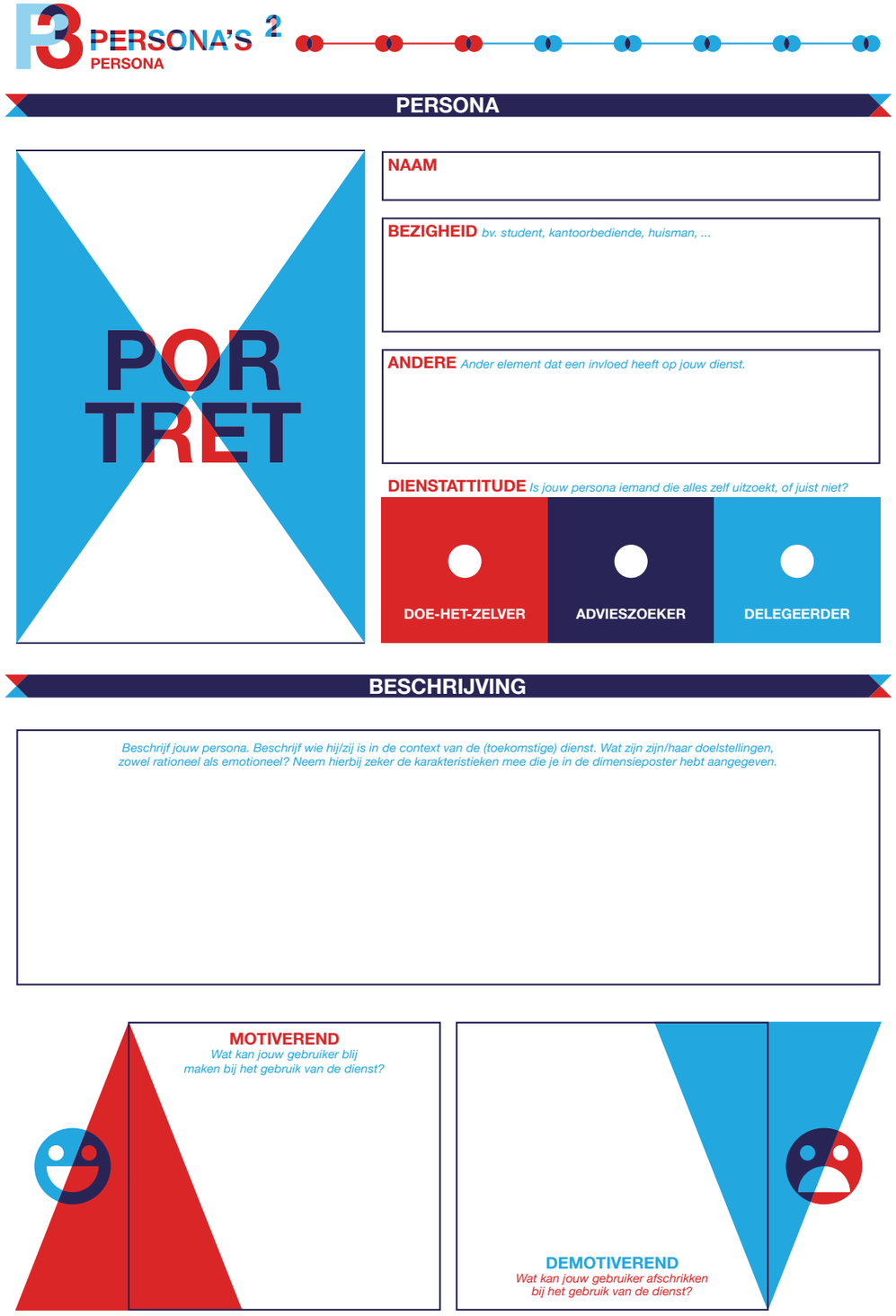

Tweevoudige diamant

Het schema van de ‘tweevoudige diamant’ helpt je om van probleem naar oplossing te bewegen, geheel vanuit het perspectief van jouw gebruiker(s). De benaming verwijst naar hoe het schema is opgebouwd: twee opeenvolgende cycli waar je eerst breed brainstormt om vervolgens tot een aantal sleutelpunten te komen. Het model is geniaal in haar eenvoud en sluit helemaal aan bij service design denken. Je kan ervoor kiezen om het perspectief van een persona als vertrekpunt te nemen of dat van de mensen waarmee je rond tafel zit.

- Bv. iemand die de diagnose dementie krijgt op 60-jarige leeftijd: wat zouden de belangrijkste problemen/struikelpunten zijn en wat zouden mogelijke oplossingen zijn?

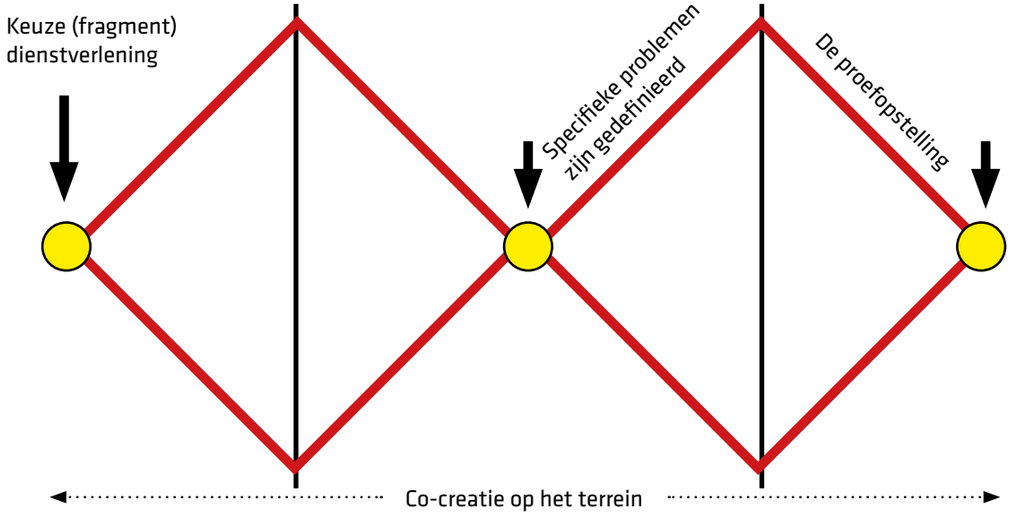

PETER COUSAERT, STAFMEDEWERKER WERKGELEGENHEIDS- EN ACTIVERINGSBELEID VVSG

© LEO DE BOCK – IN OPDRACHT VAN HET EXPERTISECENTRUM DEMENTIE VLAANDEREN

De weg naar succes

Een dementievriendelijke gemeente is een beweging

‘Beter traag en goed, dan snel en ondoordacht.’

Gouden tips

Vertrek vanuit de identiteit van jouw dorp/stad

- Vergrijzing is een lokaal verhaal. Hoeveel ouderen wonen er in jouw gemeente?
- Hoeveel mensen met andere etnisch-culturele achtergrond wonen er in jouw gemeente?
- Dit is allemaal van invloed op hoe je vormgeeft aan een dementievriendelijke gemeente.

Doe het niet alleen

- Kijk wie er nog rond (jong)dementie actief is en steek de koppen bij elkaar (Herentals).
- Werk slim samen; ook over gemeentegrenzen heen (zie goede praktijk Baarle-Hertog – Baarle-Nassau).
- Ga in zee met mensen die op dezelfde lijn zitten. Zet in op complementariteit en versterk elkaar (Brugge).

Werk stap voor stap

- Hou het haalbaar en stel prioriteiten: 'Liever een klein initiatief met respons, dan helemaal niets.' (referentiepersoon dementie, Lummen).
- Niet 'hoeveel' je doet, maar **wat** je doet: 'Beter één of twee goede activiteiten, dan veel onafgewerkte.'
- Zorg voor een trekker die *feeling* heeft met dementie.

Zorg voor een rode draad

- Geen acties zonder visie: hou de werkelijke bedoeling van een dementievriendelijke gemeente in het achterhoofd

Werk met de kracht van mensen

- De juiste mensen op de juiste plaats zoeken is moeilijk maar…
- … het engagement van mensen die zich volledig willen smijten voor een dementievriendelijke gemeente, is 'besmettelijk'!
- Bundel engagement in een werkgroep: een kleine gemotiveerde groep is soms al voldoende.
- Betrek personen met dementie en/of hun mantelzorgers. Zij weten als geen ander waar het over gaat.

'Gemeenten die geen werk maken van dementievriendelijk beleid gaan de trein missen; het is toch algemeen geweten dat mensen ouder worden en het aantal mensen met dementie gaat toenemen? Zij gaan op gegeven moment op hun eigen achterstand botsen…'
Herentals

Communiceer open en er zal vertrouwen ontstaan

- Zorg dat personen met (jong)dementie en hun naasten op zijn minst weten dat ze in een 'dementievriendelijke gemeente' wonen.
- Beloof geen dingen dat je niet kan waarmaken; dat zorg voor wantrouwen.

Durf leren van anderen: er bestaat al zoveel

- Pas goede bestaande voorbeelden in in jouw lokale realiteit

Neem burgers mee in jouw verhaal

- Spreek mensen persoonlijk aan: 'mensen moeten leren dat dementie niet besmettelijk is' (persoon met jongdementie). Zo creëer je persoonlijke betrokkenheid en geef je dementie een gezicht.
- Laat zien dat je het meent. Organiseer bv. een infoavond om de ambities van de dementievriendelijke gemeente toe te lichten (zie goede praktijk).
- Ga opzoek naar geëngageerde sleutelfiguren die een rol willen spelen.

Voorzie een breed aanbod met ruimte voor diversificatie

- Wie één persoon met dementie ontmoet heeft…
- … heeft één persoon met dementie ontmoet
- 'Zorg voor een huis met vele kamers, voor elk wat wils' (Gent).

Failing forward

- Het hoeft er niet van de eerste keer 'boenk' op te zijn: 'Ontgoocheling, teleurstelling, ontmoediging,… horen er allemaal bij. Doorbijten is de boodschap.' (Brugge).
- Leer uit de feedback van personen met (jong)dementie en hun naasten

Creëer informele ontmoetingsplekken

- Laagdrempelige, leuke activiteiten
- Luisterend oor indien nodig
- Voldoende professionaliteit!

'Als mensen met en zonder dementie elkaar kunnen ontmoeten; heel laagdrempelig en veilig, biedt dat de grootste kans om beeldvorming te veranderen. Campagnes alleen zijn onvoldoende.'
Brugge

"Het is belangrijk om mensen aan te blijven spreken, te betrekken… Het ligt heel snel terug op 'zen gat ligt' als je het loslaat."
Merelbeke

Gouden praktijken

Dit onderdeel plaatst een aantal goede praktijken in de kijker omwille van hun unieke aanpak en holistische kijk op personen met dementie. Achtereenvolgens lees je meer over het Expertisecentrum Dementie Foton, dementievriendelijk Olen, de ondersteuningsgroep jongdementie in Genk en een aantal dementievriendelijke initiatieven uit Nederland.

Expertisecentrum Foton

Het expertisecentrum dementie Foton is de draaischijf van dementievriendelijk Brugge. Hieronder lichten we kort de pijlers van haar werking toe.

Een inloophuis:
Mensen kunnen bij Foton terecht zonder professionele doorverwijzing. De aanmelding is heel laagdrempelig en kan gewoon met een gesprek thuis. De aanmelders kiezen zelf wie er bij dat gesprek aanwezig is.

Samenwerking met en inbedding in de buurt:
Een open en constructieve samenwerkingscultuur staat voorop: zowel met het lokaal bestuur als met heel wat zorgactoren uit de regio. Elk bouwt vanuit zijn eigen expertise mee aan een dementievriendelijk Brugge. Foton waakt over de juiste visie op mensen met dementie.

Foton zet sterk in op ontmoetingsmomenten tussen personen met en zonder dementie als krachtig medium om taboe te doorbreken. Ze werken hiervoor samen met competente **mediatoren**:

"[Mediatoren zijn] mensen die van nature omgaan met dementie vanuit een consequente houding van gelijkwaardigheid, of het gaandeweg met vallen en opstaan geleerd hebben". Zij fungeren als rolmodel in de omgang met personen met dementie.

Holistisch:
Foton gaat voor een totaalconcept waar inzet op een dementievriendelijke
zorg- en welzijnssector én een dementievriendelijke samenleving hand in hand gaan. Personen met dementie zijn immers méér dan afnemers van de zorg. Samenwerking met scholen, musea, winkeliers, socioculturele verenigingen,... is even belangrijk als samenwerking met de zorg.

Dementieconsulenten:
Dementieconsulenten zijn gespecialiseerd in de zorg voor personen met dementie thuis en spilfiguren in Foton's werking. Ze komen thuis langs voor een goede babbel, proberen de draagkracht van mantelzorgers maximaal te versterken en stemmen zich zoveel mogelijk af op de noden/vragen die leven: *"niemand hoeft een uitgestippeld traject te volgen maar in dialoog en overleg met de dementieconsulent gaan we opzoek naar de meest passende vorm van ondersteuning."*

Emancipatorisch:
Als er één iemand kan aangeven of acties aansluiten bij hun noden, zijn het wel personen met dementie en hun naaste omgeving zelf. Foton vindt het belangrijk om die deskundigheid te benutten en probeert bij elk project hun mening te beluisteren.
Meer weten over de werking van Foton? Neem een kijkje op hun website.

Dementievriendelijk Olen

Interview

Wat trok jullie over de streep om in te zetten op een dementievriendelijke gemeente?

Uit een onderzoek naar zorg en vergrijzing acht jaar geleden bleek dat inzet nodig was. Het is ook nu nog een duidelijke beleidskeuze om hier werk van te maken. Er is al budget voorzien en we moeten ons niet steeds verantwoorden voor de acties die we willen doorvoeren: dat werkt wel makkelijk.

Hoe proberen jullie inspanningen te verduurzamen?

We werken met een stuurgroep dementievriendelijke gemeente. Door tweejaarlijks samen te komen worden onze inspanningen automatisch structureel.

Een goede samenwerking helpt ook. In onze stuurgroep is er bv. totaal geen concurrentiegevoel, integendeel, wij redeneren vooral vanuit de impact die dementie heeft op onze burgers en dat we daar iets mee willen doen! We stemmen ook af met andere dementievriendelijke gemeenten uit de regio en zetten soms samen een actie op poten.

Hoe brengen jullie het aanbod bij personen met dementie en hun mantelzorgers?

Dat is een én én verhaal: je moet blijven herhalen wat er allemaal is als je wilt dat de boodschap blijft hangen. Een concreet voorbeeld zijn de onderleggers met ons aanbod die verenigingen kunnen gebruiken voor hun etentjes. Zo komt het nog eens onder aandacht van de burger: 'hé, ik woon in een dementievriendelijke gemeente!'. En dat zorgt ervoor dat het thema 'dementie' al veel minder bedreigend/confronterend geworden is!

Wat motiveert jullie?

Dat we een vast programma hebben dat leeft bij de inwoners van Olen, dat we kunnen afstemmen met andere dementievriendelijke gemeenten in regio Turnhout en steun krijgen van het regionaal expertisecentrum Tandem. Wat we doen heeft duidelijk nut, maar toch is er meer nodig.

Wat hindert jullie?:

We vragen ons af of we wel iedereen bereiken. Soms is er ook te veel 'ander' werk om reflexmatig bezig te zijn met onze dementievriendelijke gemeente.

Wat geef je mee aan besturen die net starten met dementievriendelijke gemeenten?

Laat je niet ontmoedigen; geef mensen de tijd om jouw aanbod te leren kennen. Doe inspiratie op bij andere gemeenten en leer van hen. Zorg dat je niet alleen staat bij de start, maar dat er al een samenwerkingscultuur is. Maak duidelijk wie de trekker is. En dat hoeft echt niet per se het OCMW te zijn. Een goede visie in onontbeerlijk, maar om dingen in gang te zetten heb je wel een potje nodig. Dat hoeft niet veel te zijn, maar zaken zoals bv. flyers drukken kost nu eenmaal geld. Zorg voor een duidelijk logo: dat maakt de herkenbaarheid van jouw aanbod groter. In Olen, maar ook in Herentals gebruiken we de afbeelding van een vergeet-me-nietje in al onze communicatie.

"Geen werk maken van een dementievriendelijke gemeente? Dat is een gemiste kans; voor jouw als bestuur en zeker voor jouw inwoners. Vergeet ook niet dat inzet loont!"

Ondersteuningsgroep jongdementie Genk

Een van de belangrijkste speerpunten van de dementievriendelijke werking te Genk, is de ondersteuningsgroep voor personen met jongdementie, opgestart door vzw MENOS. De groep speelt in op de toenemende diagnosestelling en het taboe dat nog op jongdementie rust. Intussen vertegenwoordigt de ondersteuningsgroep maar liefst 25 families uit Limburg die tweemaandelijks samenkomen: eenmaal met professionals, eenmaal 'onder elkaar'. Het opzet is drievoudig: personen met jongdementie en mantelzorgers samenbrengen om laagdrempelig en onbevooroordeeld samen te zijn, een activiteitenwerking met buddies en een signaalfunctie naar lokaal en bovenlokaal beleid.

MENOS heeft eerst geluisterd naar personen met jongdementie en mantelzorgers en haar werking van daaruit laten groeien. Intussen is de groep een hechte vriendgroep waar mensen zich aan elkaar optrekken en samen leuke dingen doen: van koken, wandelen, tot gewoon een goed gesprek. MENOS vzw hoopt in de toekomst ook meer personen met een migratieachtergrond te bereiken. Door zich aan te sluiten bij de Alzheimer Liga Vlaanderen hopen ze ook op betere ondersteuning van dit waardevolle initiatief. Meer lezen over de ondersteuningsgroep? Klik hier.

Gluren bij de Noorderburen

In Nederland liggen dementievriendelijke ambities vast in een Deltaplan Dementie, een nationaal samenwerkingsverband voor een dementievriendelijk(er) Nederland. De ambitie van de meer dan 60 betrokken organisaties bestaat uit drie grote pijlers: dementie bespreekbaar en gekend maken, beter afgestemde en persoonsgerichte zorg en meer inzicht in hoe dementie ontstaat en wat er tegen te doen is. Het is dan ook leerrijk om af en toe 'over de grens' te kijken. Vanuit een fijne interregionale samenwerking vroegen we de programmamanager van Dementievriendelijk Brabant om enkele goede praktijken te delen. Hieronder volgt een greep uit hun werking.

- De landelijke campagne 'Samendementievriendelijk' die voortvloeit uit het Deltaplan zet sterk in op bewustwording en sensibilisering. Niet alleen via spotjes op TV, maar evengoed via on- en offline trainingen voor winkeliers, horeca, banken, taxichauffeurs, enzovoort. Dit vanuit de overtuiging dat wie leert omgaan met dementie en weet wat het is, meer begrip kan opbrengen én een steentje bijdraagt aan een dementievriendelijke(re) samenleving. Het vormingsaanbod staat open voor alle gemeenten die dementievriendelijk (willen) werken.

- Er startte een sensibiliseringsbeweging naar sportclubs toe: hoe kunnen zij oog en aandacht hebben voor personen met dementie en mantelzorgers zodat ze langer bij de club betrokken kunnen blijven? In een dementievriendelijke samenleving kunnen personen met dementie en mantelzorgers immers gewoon aan sportactiviteiten blijven deelnemen.

- In **dementievriendelijk Veenendaal** kunnen personen met dementie nog gewoon naar de sportclub gaan. In dit artikel ontdek je hoe ze te werk gaan.
- **Voetbalclub Willem 2 uit Tilburg** startte onlangs met Football Memories: een reminiscentie-pakket voor voetbalfans op leeftijd (met dementie) die in sociaal isolement dreigen te raken. Ook de Nederlandse voetbalbond wil meedoen en het is afwachten of ook amateurclubs kunnen aanhaken.
- Into démentia zet in op 'virtual reality' om mensen te laten ervaren wat het is om dementie te hebben. Zo ontwikkelden ze onlangs een virtual reality bril. Het is de bedoeling dat mensen die op de korte termijn heel laagdrempelig kunnen uitlenen in hun gemeentelijke bibliotheek.
- Regio Brabant organiseert regelmatig kennisbijeenkomsten voor dementievriendelijke gemeenten uit haar regio. De bedoeling?: ervaring en expertise delen en actuele thema's bespreken zoals: dementie en een verstandelijke beperking, dementie en een migratieachtergrond, de impact van een dementievriendelijke gemeente op haar burgers,... Laatstgenoemde vertaalde zich recent in een tool die gemeenten helpt bij impactmonitoring.

"Nu zien we veel gemeenten het onderwerp 'eenzaamheid' omarmen. In een dementievriendelijke gemeente kan dat perfect samenlopen; op weg naar een hechte gemeenschap."

Bibliografie

Algemeen

Buiting, M. & Hart, W. (2011). *Verdraaide organisaties: terug naar de bedoeling*. Geraadpleegd via https://verdraaideorganisaties.nl/introductie/samenvatting/.

Nuttige websites

- Inspiratie voor en door lokale ouderenraden: https://www.ouderenraden.be/
- Website Vlaamse Ouderenraad met fotodatabank: https://vlaamse-ouderenraad.be/
- Referentiepersoon dementie: https://www.dementie.be/vorming/referentiepersonen-dementie/
- Beeldvorming, sensibilisering en taboedoorbreking: www.onthoumens.be
- Werkgroep personen met dementie: https://onthoumens.be/onze-stem
- Leeftijdsvriendelijke gemeenten: https://extranet.who.int/agefriendlyworld/age-friendly-cities-framework/
- CasAperta - goed leven met dementie: http://casapertagent.blogspot.com/
- Dementie en Downsyndroom: https://dementie.nl/downsyndroom/downsyndroom-en-dementie
- Je stem als gouden instrument in de zorg: https://www.sparklinvoice.be/uncategorized/je-stem-als-gouden-instrument/
- Databank participatiemethodieken ProDemos: http://www.participatiewijzer.nl/De-Participatiewijzer/Databank-methoden
- Deltaplan Dementie (Nederland): https://deltaplandementie.nl/nl

Beeldmateriaal

- DIMLICHT (2017). *Zwanenzang: theater over dementie* [Youtube]. Geraadpleegd via https://www.youtube.com/watch?v=rI3XzKBn5oA.
- EVA vzw, Kenniscentrum WWZ, VUB Belgian Ageing Studies (2017). *Innovatief wijk-zorg-model op maat van een kwetsbare groep: je weet niet wat je mist* [Youtube]. Geraadpleegd via https://www.youtube.com/watch?v=geqjtdhIreA.
- Expertisecentrum Dementie Vlaanderen (2017). *You'll never walk alone* [Youtube]. Geraadpleegd via https://www.youtube.com/watch?v=KdU9gSdvldU&feature=youtu.be.
- Expertisecentrum Dementie Vlaanderen (2017). *Animatiefilm vergeet dementie, onthou mens!* [Youtube]. Geraadpleegd via https://www.youtube.com/watch?v=I6C0X2DFkRg&feature=youtu.be.
- Expertisecentrum Dementie Vlaanderen (2019). *Getuigenis Paul & Katalijne: wat 'vergeet dementie, onthou mens voor ons betekent'* [Youtube]. Geraadpleegd via https://www.youtube.com/watch?v=KMQyxL-E-RI.
- Expertisecentrum Dementie Vlaanderen (2019). *Elena en Niek pleiten voor meer steun voor mantelzorgers* [Youtube]. Geraadpleegd via https://www.youtube.com/watch?v=5lQk9BD-Rtg.
- Expertisecentrum Dementie Vlaanderen (2019). *Op bezoek bij De Companjong: buddywerking voor personen met jongdementie*. Geraadpleegd via https://www.youtube.com/watch?v=cBWgZ3PwumY.
- Klasse (2016). Kijk mee in de rusthuisklas, waar kinderen en ouderen van elkaar leren [Youtube]. Geraadpleegd via https://www.youtube.com/watch?v=EVQWRQILKwQ&t=16s.
- Regionaal Expertisecentrum Dementie FOTON (2017). Klant blijft Koning [Youtube]. Geraadpleegd via https://www.youtube.com/watch?v=GLM_6atP-80.
- 't MoNUment (2019). Sleutels tot geluk [Youtube]. Geraadpleegd via https://www.youtube.com/watch?v=h-82jYHv9Ic.
- Zorginnovatiebureau Dirkse Anders Zorgen (2015). DemenTalent [Youtube]. Geraadpleegd via https://www.youtube.com/watch?v=V0sTsakEPZU&t=61s.

Gebruikersgericht werken

- Perc, M. (2014). *The Matthew effect in empirical data*. Journal of the Royal Society, Interface / the Royal Society. 11. 10.1098/rsif.2014.0378.
- Clatworthy, S. (2017). *Service design thinking*. Geraadpleegd via https://www.researchgate.net/publication/322733238_Service_design_thinking.
- Flanders DC (n.d). *Service Design Toolkit*. Geraadpleegd via https://www.servicedesigntoolkit.org/downloads.html.
- Griffioen, I., Melles, M., Stiggelbout, A. & Snelders, D. (2017) *The potential of service design for improving the implementation of shared decision-making,* Design for Health, 1:2, 194-209, DOI: 10.1080/24735132.2017.1386944.
- Interaction Design Foundation (n.d.). *Personas: a simple introduction*. Geraadpleegd via https://www.interaction-design.org/literature/article/personas-why-and-how-you-should-use-them
- Vanreppelen, J. (2011). *Randvoorwaarden voor geslaagde beleidsparticipatie*. Geraadpleegd via https://www.vvsg.be/Organisatieontwikkeling/Participatie/Randvoorwaarden%20beleidsparticipatie%20voor%20lokale%20besturen.pdf.
- van der Wardt (n.d.). *Wat is service design denken? Een begrijpelijke en volledige uitleg*. Geraadpleegd via https://designthinkingworkshop.nl/wat-is-service-design-thinking/.
- VVSG (2011). *Afwegingskader beleidsparticipatie*. Geraadpleegd via https://www.vvsg.be/Organisatieontwikkeling/Participatie/spiekpapier%20afwegingskader.pdf.
- VVSG (2011). *Waarom beleidsparticipatie organiseren?* Geraadpleegd via https://www.vvsg.be/Organisatieontwikkeling/Participatie/Waarom%20beleidsparticipatie%20organiseren.pdf.

Goede praktijken

Cultuursensitieve (dementie)zorg

- EVA vzw, Kenniscentrum WWZ, VUB (2017). Innovatief wijkzorgmodel op maat van een kwetsbare groep: je weet niet wat je mist. Geraadpleegd via http://www.kenniscentrumwwz.be/je-weet-niet-wat-je-mist-innovatief-wijkzorgmodel-op-maat-van-de-kwetsbare-buurt.
- Berdai, S., Claeys, A., De Donder, L. (2018). *How to involve older people with dementia and their informal caregivers with a migration background in research?* Geraadpleegd via https://diversverouderen.files.wordpress.com/2018/09/ecqi-2018-proceedings-abstract-dec.pdf.

Vrolijke vrienden

Vzw De Sjelter (n.d.). *Vrolijke vrienden*. Geraadpleegd via https://www.ksa.be/vrolijkevrienden.

Inloophuis (jong)dementie

Met bijzondere dank aan gemeente Wevelgem en Mechelen voor hun medewerking.

Dementievriendelijke buurt

- Chandaria, K., Gascoigne, A., Graty, C., Harkin, S., Newby, C., Wootten, J. (2016). *Becoming a dementia-friendly retailer: a practical guide*. Geraadpleegd via https://www.alzheimers.org.uk/sites/default/files/migrate/downloads/dementia_friendly_retail_guide.pdf.
- Met bijzondere dank aan vzw KòMee, Het Ventiel en De Companjong.
- Met bijzondere dank aan Hein V., referentiepersoon dementie in Wielsbeke.
- Met bijzondere dank aan P.G., ervaringsdeskundige met tomeloze inzet.

Mantelzorgers staan er niet alleen voor

Lotgenotencontact via:

- Familiegroepen (jong)dementie Alzheimer Liga Vlaanderen
- Mantelzorgcafés iDrops
- Praatcafés Dementie

Gouden tips en praktijken:

- Met bijzondere dank aan Brugge, Gent, Olen, Aalbeke, Baarle-Hertog & Baarle-Nassau, Genk, Herentals, Merelbeke, Lummen en Dementievriendelijk Brabant.
- Brabants Dagblad (2019). *Herinneringen ophalen bij Willem II haalt ouderen uit sociaal isolement*. Geraadpleegd via https://eredivisie.nl/nl-nl/maatschappelijk-nieuws-overzicht/herinneringen-ophalen-bij-willem-ii-haalt-ouderen-uit-sociaal-isolement.

Publicaties en tools rond dementievriendelijke gemeenten

- Baert, V. (2015). Handleiding: naar een dementievriendelijke gemeente. België, Brussel: Politeia.
- Baert, V., Lamers, H., Sakali, S., Switsers, L., Verschraegen, J. (2017). *Dementiemeter en bijhorend groeipad*. Geraadpleegd via https://www.dementie.be/wp-content/uploads/2016/06/Download-hier-de-dementiemeter.pdf & https://www.dementie.be/wp-content/uploads/2016/06/Download-hier-het-dementievriendelijk-groeipad.pdf.
- De Rynck, P., Teller, M. (2011). *Een inspirerende gids: dementievriendelijke gemeenten*. België, Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Expertisecentrum Dementie Vlaanderen (2018). *Het voorkomen van dementie in Vlaanderen: cijfers per gemeente*. Geraadpleegd via https://www.dementie.be/nieuwe-cijfers-dementie-per-gemeente/.
- WHO (2017). Global action plan on the public health response to dementia 2017 – 2025. Geraadpleegd via https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259615/9789241513487-eng.pdf;jsessionid=91A7336B9122F0A6A84C77D6109B7390?sequence=1.
- WHO (2017). Dementia a public health priority: infographic. Geraadpleegd via https://www.who.int/mental_health/neurology/dementia/infographic_dementia.pdf?ua=1.

Wetgeving en beleidsteksten

- Vandeurzen, J. (2016). Samen verder bouwen aan een dementievriendelijk Vlaanderen: geactualiseerd dementieplan 2016-2019. Geraadpleegd via https://www.dementie.be/wp-content/uploads/2016/07/bis-dementieplan-mededeling-vlareg-def.pdf.
- Vandeurzen, J. (2015). Vlaams ouderenbeleidsplan 2015-2020. Geraadpleegd via https://www.vlaanderen.be/en/nbwa-news-message-document/document/09013557801b11b5.
- Vandeurzen, J. (2018). Decreet lokaal sociaal beleid. Geraadpleegd via https://www.departementwvg.be/lokale-besturen-nemen-een-regierol-op-het-vlak-van-lokaal-sociaal-beleid-op.
- CD&V (n.d.). Financiële ondersteuning voor personen met jongdementie. Geraadpleegd via https://www.jovandeurzen.be/nieuws/financiele-ondersteuning-voor-personen-met-jongdementie/.

revisie 23/04/2019